

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Harrikari, Timo; Tiitinen, Laura

Title: Rikoksia tekevät lapset ja nuoret olleet huolen aiheena kautta historian

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Oikeusministeriö, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Harrikari, T., & Tiitinen, L. (2022). Rikoksia tekevät lapset ja nuoret olleet huolen aiheena kautta historian. *Haaste*, 22(4). <https://rikosentorjunta.fi/-/haaste-4-22-rikoksia-tekevät-lapset-ja-nuoret-olleet-huolen-aiheena-kautta-historian>

HAASTE

Haaste-lehti käsittelee rikksentorjuntaa ja kriminaalipolitiikkaa

[Rikksentorjunta](#) / [fi](#) / [Haaste-lehti](#) / Artikkele

Rikksia tekevät lapset ja nuoret olleet huolen aiheena kautta historian

24.11.2022 8.47

Jokaisella aikakaudella on esiintynyt jokin aikalaisille erityistä päävaivaa aiheuttanut poikkeavien lasten ja nuorten kategoria. Nämä kategoriat ovat muuttuneet, ketjuuntuneet ja kerrostuneet, mutta silti säilyttäneet aikaisempia alaikäisen lainrikkomuksiin liittyviä selitys- ja ratkaisumalleja. Tämän ansiosta voimme edelleen havaita yli sata vuotta vanhojen selitysmallien kytevän nykyisten alaikäisten lainrikkomuksiin liittyvien oppien ja käsitteiden taustalla.

Lastensuojelua ja nuorisorikollisuutta koskevan hallinnoinnin historiassa on tuotettu vaihtuviin oppeihin perustuneita normaalin ja epänormaalin lapsuuden kategorioita. Alaikäisten lainrikkomusten selitys- ja ratkaisuopeissa on ajan mittaan muodostettu kategorisointeja, joiden avulla alaikäiset on asetettu hallinnointitoimenpiteiden kohteeksi. Opeissa on tarkasteltu lainrikkomiseen johtavia seikkoja sekä tekijöitä, joilla rikoksia tekevän alaikäisen voi tunnistaa ja erottaa muusta ikäryhmästään. Tunnistamiseen on pyritty muun muassa kuvailemalla rikoksiin syyllistyvälle tyypillisiksi nähtyjä kasvuolosuhteita, luonteenpiirteitä ja sosiaalisia taitoja. Näin on muodostunut normaalin ja epänormaalin lapsiväestön kategorioita, joilla on luotu yhteiskuntaan moraalista järjestystä.

Tarkastelemme tässä artikkelissa lasten ja nuorten rikosten ajallisesti muuttuvia selitysmalleja ja oppeja sekä kategorisointeja, joilla alaikäiset on asetettu hallinnollisten toimenpiteiden kohteeksi. Hallinnoinnilla tarkoitamme toimia, joilla tietyn väestöryhmän käyttäytymistä ja toimintaa pyritään ohjaamaan.

Pysyvä huoli nuoresta sukupolvesta

Lapsuus on lapsiväestölle varattu pysyväisluonteinen kulttuurinen tila yhteiskuntien rakenteessa, joka määrittyy suhteessa aikuisuuteen. Lapsuuden moderneista instituutioista on puhuttu ”aikuisuuden odotushuoneina”, joita erilaiset kronologiset ikärajat ilmentävät. Kaksi ajallisesti pysyvää ”aikuisuuden odotushuonetta” ovat lastensuojelu ja nuorisorikosoikeus, jotka syntyivät 1800-luvun lopulla. Historian saatossa odotushuoneet ovat täyttyneet alan asiantuntijoista ja tieteellisistä opeista.

Poliittinen keskustelu lapsiväestöstä kansakunnan voimavarana käynnistyi Ruotsissa 1700-luvun puolivälissä. 1800-luvun kansallisaatteen myötä lasten välinearvo kansakunnan tulevaisuuden toivona lisääntyi ja vuosisadan lopulta lähtien lapsuuteen kohdistuva tehostuva hallinnointi on ollut yksi modernien yhteiskuntien tunnusomaisista piirteistä. Tätä myöten huoli tulevaisuuden dystopioista, joissa lapset ja nuoret rötöstelevät ja käyttäytyvät muutenkin huonosti, on lisääntynyt.

Perisynti ja heikko tahto

Esimodernissa yhteiskunnassa alaikäisten lainrikkomuksia selitettiin usein pahansisuisuudella, jonka uskottiin kumpuavan kristillisestä perisyntistä. Lasten pahansisuisuuden ja uppiniskaisuuden uskottiin pysyvän kurissa piiskaamisella, josta vuoden 1734 laissa on useita esimerkkejä. 1800-luvun lopulla kristillinen maailmankäsitys sai rinnalleen muitakin uskomusjärjestelmiä, kuten valistuksen ja kansallisaatteen. Yleiset yhteiskuntafilosofiset pohdinnat alkoivat muuntua tieteellisesti perusteluiksi teorioiksi.

Suomeen säädettiin vuonna 1889 rikoslaki, jonka valmisteluun voluntarismi ja vapaan tahdon teoria tarjosivat tärkeän viitekehyksen. Uskottiin, ettei rikokseen syyllistyneen lapsen tahto ollut vapaa, vaan mielenvikaisen tavoin liian heikko suuntautumaan siveellisiin päämääriin. Rikoslakiin kirjattiin 7–14-vuotiaalle lapselle seuraamukseksi ruumiillinen kuritus tai kasvatuslaitokseen sijoittaminen, jotka eivät olleet rikosoikeudellisia seuraamuksia vaan luonteeltaan kasvatuksellisia.

Pahantapaisuus

Ensimmäinen varsinainen tieteen nimissä kulkenut lasten rikoksia selittävä oppi saapui Suomeen 1800-luvun loppuvuosina. Muista länsimaista omaksuttu suojele- ja pakkokasvatusoppi oli ”nuorsaksalaista” perua ja luonteeltaan kriminologinen. Opin kannattajat ajoivat kahta uudistusta: rikosvastuukärajän nostamista ja lapsille tarkoitettujen kasvatuslaitosten perustamista.

Yhteiskunnan suojelelun periaatteelle rakentunut suojele- ja pakkokasvatus keskittyi rikollisuuden vastustamiseen sekä tehokkaisuuteen toimiin, joista vanhempainoikeuteen puuttumista, lapsen huostaanottoa ja sijoittamista kasvatuslaitokseen pidettiin tarkoituksenmukaisimpina. Suojelukasvatuksen kohderyhmistä puhuttiin huonohoitoina, pahantapaisina ja rikollisina lapsina, joista viimeisintä pidettiin siveellisen turmeluksen päätepisteenä. Ruumiillinen kuritus sisältyi yhtenä lastensuojelutoimenpiteenä maamme ensimmäiseen suojelukasvatuslain esitykseen vuonna 1905, mutta laki ei koskaan tullut voimaan.

Rappeutuminen

Suojele- ja pakkokasvatus oli alaikäisten lainrikkomusten hallitseva oppirakennelma Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. 1910-luvun loppupuolelle tultaessa oli huomattu, ettei laitokasvatuksella välttämättä saavuteta toivottuja lopputuloksia. Usko kasvatuksen kaikkivoipaisuuteen alkoi murentua, joka kiihdytti keskustelua sellaisista lasten ryhmistä, joiden pahantapaiseen ja lainvastaiseen käytökseen ei välttämättä purisi mikään toimenpide. Tässä historiallisessa kontekstissa lääketiede ja degeneraatiooppi lanseerattiin selittämään lainrikkomuksia ja tarjoamaan päteviä hallinnan tekniikoita. Alaikäisten rikollisuutta alettiin selittää ”siemenen saastaisuudella” eli suvussa etenevällä rappeutumisella ja puhuttiin alakuntoisuuteen taipuvaisista.

Alaikäisten rikosten hallintarepertuaariin tuotiin samoihin aikoihin myös ensimmäisiä sielutieteen eli psykologian sovelluksia. Mitta-asteikkojen avulla voitiin arvioida lasten sielulliseen toimintaan vaikuttavia biologis-fysiologisperustaisia epänormaaliuksia, jotka ilmenivät esimerkiksi mittaamalla lapsen älykkyyttä. Mittareiden tehtävä oli käytännöllinen: lapsi tuli sijoittaa hänen tasolleen suunniteltuun laitokseen, sillä jokaisen laitoksen tuli kasvattaa mahdollisimman ”homogeenista ainesta”.

Psykopatia

Eri oppien menetelmistä ja mittareista huolimatta aikalaistodellisuudessa määrittyi kategoria, joka ilmensi viimesijaista voimattomuutta normaaliuden tuottamisen edessä. 1920-luvulta lähtien lastensuojelun kategorisointien keskiöön nousi nimittäin parantumattoman ”psykopaatin” kategoria. Psykopaatin kategoriassa yhdistyivät yleinen lääketieteellinen tieto, degeneraatioteoreettinen oppi, hiljalleen kehittyneet älykkyyssikämittarit sekä kriminologian nuorsaksalaisen koulukunnan pyrkimys erotella toisistaan parannuskykyiset ja parantumattomat rikoksenteelijät.

Vuonna 1937 nuorisorikoslainsäädäntöä valmistellut komitea jakoi mietinnössään rikoksiin syyllistyneet nuoret kolmeen ryhmään, jotka ilmentävät erottelupyrkimystä ”parannuskykyisten” ja ”parantumattomien” lasten välillä. Rappeutumisteorian hengessä nuorisorikoslainsäädännössä veloitettiin henkilötutkija selvittämään rikoksesta epäillyn nuoren suvussa esiintyvää alkoholismia, mielisairauksia tai rikollisuutta.

Sopeutumattomuus

Vuosisadan alkupuolella ”nuorten” rikosoikeudelliset ja ”lasten” lastensuojelulliset kysymykset kietoutuivat toisiinsa tiiviisti, koska lainsäädännöllinen erottelu niitä hallinnoivien järjestelmien välillä oli vielä tekemättä. Erottaminen toteutettiin vuoden 1936 lastensuojelulalla ja 1940-luvun alun nuorisorikoslainsäädännöllä.

1950-luvulla lastensuojelun piirissä alkoi esiintyä uudenlaisia suojelukysymyksen näkemisen tapoja, joiden seurauksena ongelmalasten määritelmät muuntuivat. Pahantapaisen, laiminlyödyn ja kieron kasvaneiden kategoriat alkoivat häipyä lastensuojelukeskustelusta ja korvautuivat sosiaalisesti sopeutumattomaksi tai häiriintyneeksi määrittelyllä. Niin ikään nuoren rikksentekijän sijaan siirryttiin puhumaan nuorista lainrikkojista.

Sopeutumattomuus, tai myöhemmin ”epäsosiaalisuus”, oli laaja kategoria, jonka alle luettiin rangaistavaksi säädettyjä tekoja, kuten juopottelu, työn kaihtaminen, irtolaisuus, oppivelvollisuuden laiminlyöminen, kerjääminen ja murrosikäisten tyttöjen seksuaalinen holtittomuus. ”Häiriintyneisyys” ja ”sopeutumattomuus” esiintyivät usein toistensa jatkumoina, sillä lapsuudessa koetun tunne-elämän häiriintymisen uskottiin johtavan myöhemmässä elämänvaiheessa sopeutumattomuuteen ja ristiriitoihin lähiympäristön kanssa.

Syrjäytymisriski ja rikoksilla oirehtiminen

Puhe sopeutumattomista ja häiriintyneistä lapsista ja nuorista korvautui pikkuhiljaa uusilla käsitteillä 1990-luvun kuluessa. Lastensuojelu- ja nuorisoriikollisuuskeskusteluun ilmestyivät ”riskissä” ja ”syrjäytymisvaarassa” olevien kategoriat. Ilmiötä aiheuttavina tekijöinä nähtiin enenevästi muitakin kuin yksilö- ja perhetason selityksiä, kuten yhteiskunnan syrjäyttävät mekanismit. Tästä huolimatta ”asosiaalisten” lasten ja nuorten piirteiksi tunnistettiin aikaisemmilta vuosikymmeniltä tuttuja määreitä, jotka liittyivät muun muassa epäjohtonmukaiseen kasvatukseen, joutilaisuuteen, vähäiseen fyysiseen aktiviteettiin, käytöshäiriöihin ja koulusta pinnaamiseen.

Nykyhetkeä lähestyttäessä ilmiöön liittyvät lasten ja nuorten kategoriat ovat muuttuneet lasten epänormaalien piirteiden tarkasta määrittelystä kohti monitulkintaisempia kuvauksia. Syrjäytyneen käsite on saanut rinnalleen muun muassa erityisen haavoittuvassa asemassa olevan, NEET-nuoren ja rikoksilla oirehtivien kategorioita.

Timo Harrikari & Laura Tiitinen

Timo Harrikari (YTT, dos) työskentelee sosiaalityön tutkimusprofessorina Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Laura Tiitinen (YTT) työskentelee sosiaalityön yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopiston, Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa.

Teksti pohjautuu artikkeliin Tiitinen, Laura & Harrikari Timo (2022) Normaalin ja epänormaalin rajapinnoilla. Lapsuuden kategorioiden historiallisesta analyysistä. Teoksessa K. Vehkalahti, E. Jouhki, S. Lipkin, J. Sitomaniemi-San & T. Kuokkanen (toim.), Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 423–450.

Kuva: Eeva Rista 1970. Helsingin kaupunginmuseo. Kuvassa nuorisoa Kristianinkadulla.

[Haaste 4/2022](#)

4-2022 [HISTORIA](#) [LAPSET](#) [LASTENSUOJELU](#) [NUORET](#) [NUORISORIKOLLISUUS](#) [SYRJÄYTYMINEN](#) [TEORIAM](#)

